

Hanukagyertyák a Nyíregyházi Zsidó Hitközség zsinagógájában (2019)

Fotó: Tóth-Ábri Péter

Chanuka

Újra nap lett, újra este,
Újból ég a gyertyaláng,
Diadalnak emlékére,
Mely kísérté nagy csatánk!
Hősök lelke szállt a lángba,
S büszke fényvel az lobog.
Hősök lelke, mely nevedre,
Istenünk, hön dobogott.

Matiszjóhu idejéről
Karba mondunk csatadalt.
Gőgös ellen veresége
Hozott nekünk diadalt.
Győzelemre te vezetted,
Istenünk! a csüggedőt,
Összezúzott népnek adtál
Ellenségverő erőt!

Jött az este, éjnek éje,
És a szentély elborult,
Láng kihamvadt, mély sötétre,
Népednek bealkonyult!
De az éjjel fényre váltott!
Csoda történt hirtelen,
Lángok gyúlnak templomodban,
S künn a harcban győzelem.

Légy te áldva fõnn virrasztó
Szent Urunk! te Őrizõnk!
Ím a gyertya újra lobban
Hirdetõn a múlt idõt!
A te neved: pajzs a vészben,
A te neved: gyõzelem!
A te neved, szent segélyed
Meg nem szûnik sohasem!

Hanuka – és Juda Makabi – hét élete

Hogy mi a hanuka, azt már egészen kis korban, vagy a később érdeklődőknél nagyon kezdeti stádiumban az ember fejébe verik: fény ünnepe, kicsit a szereteté, egyébként meg Júda Makabi és családja által vezetett (kivételesen sikeres) felkelésre emlékezünk (i. e. 169-166), amikor is a Szeleukida birodalom képviselőit (a főgonoszt most Antiokhus Epiphanésznek hívják) takarították ki Júdeából, amely egészen a rómaiak hódításáig (i. e. 66) viszonylag függetlenül, de legalábbis főpappal meg királlyal üzemelt.

A felkelésről szóló történeteket feljegyezték és olvassgatták is, mondjuk nem héberül, hanem az éppen kilakoltatott megszállók nyelvén, görögül... (Később, de nagyon később fordították héberre és afféle történelemkönyvként kezelték, amikor már se' állam, se' főpap.) A nemzeti öntudat könyvét *Palesztinában* kanonizálni is elfelejtették, viszont a görög nyelvű fordításba, a *Septuagintába* (asszimilák, héberül nem tudó egyiptomi zsidóknak készült bibliafordítás) simán bekerült. Innen pedig egyenes úton a keresztény kánonba, ahonnan csak a reformátusok hajígálták ki, azzal, hogy a zsidóknak sem szent ez a könyv.

Az első-második században (i.sz.) sem foglalkoztak vele, a misnai bölcsek is átugrották a témát, így aztán a talmudi bölcsek sem eszkábáltak külön traktátust neki. Megemlítik azért, amikor azt tárgyalják, milyen gyertya használható péntek estére, egy (kriptomakabeus rabbi?) *bájdövéj* kérdésére (hogy „és akkor ez most hanuka gyertyákra is vonatkozik?”) átkapcsoltak hanukai gyertyákra, és gyorsan azt is megvitatták.

Majd egy másik (feledékeny?) rabbi megkérdezte: Mi is az a hanuka? A válasz: Rabbijaink azt tanították, Kiszlév hó 25. napjától kezdve nyolc napig gyászolni és böjtölni tilos. Merthogy amikor a görögök beléptek a Szentélybe, megszenteltelenítették ott minden olajat. Amikor azonban a Hasmoneusok legyőzték őket és olajat kerestek, csak egyetlen üveget találtak a főpap pecsétjével, amely csak egy napra elég olajat tartalmazott. Csoda történt, és (az egy napra elég olaj) nyolc napig égett. A következő évben ünnepet alkottak, Halléllel azaz Istent dicsőítő zsoltárokkal. (Forrás: bSab 21b). Miután ezt így jól kibeszélték, a folytatásban ismét a szombati gyertyákról diskuráltak tovább.

A kissé távolságtartó és hűvös fogadtatás okairól.

Juda Makabi sajtója (már amennyi egyáltalán van) nem rossz a rabbiknál, ott szó nem éri a ház elejét, de a bölcsek ismerik a család utóéletét is, és azt már korántsem látják olyan pozitívnak. A Hasmoneus dinasztiával ugyanis akad probléma bőven. Az ő életvitelük ugyanis kissé hedonista, ami még a kisebbik baj, de a talmudi és

történeti forrásokban az is elterjedt róluk, hogy a tórai törvénnyel ellentétben (más törzs adja a főpapot, más a királyt) ők többnyire egy személyben voltak ezek is azok is. Történetek szerint minden évben (Jom Kipurkor) nemzeti sport lett, hogy az elégedetlenkedő szigorú nép a felvonuló királyt (és egyben főpapot) citrommal/etroggal dobálták meg.

A másik dolog, amiért a talmudi rabbik nem szívesen emlékeznek a családra az, hogy ők történetesen nem a rabbinikus vonal elődeit a farizeusokat, hanem éppenséggel azok ellenlábasait, az előkelő származású szadduceusokat támogatták. (Utóbbiak, a Hasmoneusok kihalása után azonban elvesztették a vallási autoritásért folyó harcot a rabénusokkal szemben, nagyjából feledésbe is merült kik ők, a vesztes pártról szóló információk, jellemzések pedig csak a győztes párt forrásaiban maradtak fenn, azok alapján persze egy percig sem sajnáljuk őket.)

A Makabeus hőstörténetnek mellesleg az sem igen tett jót, hogy az első században a rómaiak ellen döntöttek a lázadás mellett, mire a rómaiak lerombolták a Szentélyt. A második században pedig a messianisztikus színezetű újabb lázadásban Bar Kochba vezetésével ismét simán kikaptak. Kudarok, fiaskók, sok halott, száműzés. A harci kedv folyamatos izzítása a továbbiakban kevésbé volt népszerű.

A sztori új élete, feldolgozása és karrierje leginkább a középkorra tehető. Először is akkor fordították héberre. Másrészt akkor kezdtek a zsidók időnként történelmi elbeszéléseket írni és olvasni. Harmadrészt pedig akkora tehető a kereszties hadjáratok is, amelynek keretében rendszeressé váló pogromok adtak aktualitást a Makabeusok könyveinek. Persze nem a győzelemről szóló részeknek, hanem pont azoknak, amikben mártírok szerepelnek: mártír anyák énekelnek, imádkoznak és sokat szenvednek (ld. pl. Hanna és hét fia halála). Ezeket a mártírdalokat újították fel, parafrazeálták és alkalmazták Jahrzeitekre és bármely szabadon választható gyászünnepre.

Újabb fordulatot a 19. század hozott. A szekularizálódó zsidó világban ugyanis kevésbé volt használható a *gyászvonal*, annál inkább azonosultak az emancipációért küzdők Makabiék karakán kiállásával. És ha héberül nem is nagyon értették a szöveget, a katolikus szomszéd Bibliájában simán kikereshették. Az sem mellékes persze, hogy a hanuka jól van időzítve – pl. a karácsonyhoz képest – így abban a korszakban, amikor a zsidó hagyományt kompatibilissé és egyenjogúvá próbálták tenni a kereszténnyel (orgona kerül a zsinagógákba, a rabbik nemzeti nyelven prédikálnak és ornátust hordanak, a zsinagógákra tornyot építenek, stb.) a hanuka kiválóan kommunikálható „fény-szeretet-ajándék-gyerekkarácsony” ünneppé nőtte ki magát.

A Makabeusok könyvét – mondani sem kell – a kezdő cionsták is rongyosra olvasták, ők főleg az utolsó önálló zsidó államról szóló részeket.

Ami népszerű, az népszerű... A rabbinikus-ortodox vonal is akceptálta végül az ünnepet, a gyásznarratívát félretéve leginkább a csodaelemre koncentráltak, a talmudban amúgy is csak az van benne. A spirituális/zóháros/misztikus vonal az ünnep fény és sötétség antagonisztikus harcának motívumát használja sikerrel. Ők pl. ilyen (eredetileg hanukai kontexttel egyáltalán nem rendelkező) szövegeket asszociálnak az ünnep celebrálásához:

„Hajnalban Rav Chija és Simon ben Halafta sétáltak az Arbel hegy völgyében. Meglátták a Hajnalcillag fényét felcsillanni. Az ott, szólt Rabbi Chijja, olyan mint Izrael megváltásának folyamata. Először rövid ideig látszik, majd folyamatosan nő a fény. (jBer. 1. 1) Értjük, növekvőfény.

Az ezt a szöveget hanukára applikálók minden bizonnyal Hillél rabbi hívei, aki hosszan vitatkozott Sámájjal azon, hogyan is kéne gyertyát gyújtani. Sámáj azt javasolta, első nap nyolcat, majd egyre kevesebbet (merthogy bejön az ünnep sok gyertyával, bombasztikusan, aztán szépen elmúlik). Hillél szerint azonban a fokozás/növekedés lenne kívánatos (és hatásos) ezért egy gyertyával kezdünk, majd belejövünk, és egyre többet gyújtunk, mintegy

gerjesztve a várakozást és lehetőleg az érdeklődést. Utóbbi taktika kiütéssel győzött. Már csak azért is, mert a hanuka szó maga is nyilatkozik ha betűire szedjük, emígy: „h”- ezt szabadon hagyjuk, „n” – mint nerot (gyertyák), „v” – (amit u-nak olvasunk a hanuka szóban): vehalacha (és halakha) „k” – mint k'bet (mint háza) és „h” – mint Hillél. Összeolvasva: hanukkai gyerták és a halakha Hillél háza szerint megy. Persze a Sámáj-hívők sem maradnak restek, ők úgy olvasnak: (erős h)„h” – számértéke 8, „n” – mint nerot (gyerták), „u” – mint upachot (csökkentve) „k” – mint kol (egész) és „h” – mint hasavua- héten. Tehát a hanuka szó nekik világosan azt mondja, amit mesterük is: nyolc gyertyát gyújts, majd csökkentsd a számukat egész héten.

További akrosztikonok is íródtak bőven. Pl. a Makabi nevet verjelgetik, szedik darabjaira, majd rakják össze más szavak betűiből. A legegyszerűbb: vegyük a három ősapát, (Ábrahám, Jichák, Jákob), majd nevüknek utolsó betűit keverjük el az új „atyával” akinek viszont neve első betűjét használjuk, majd ha jól olvassuk, nem más jön ki, mint MKBI, azaz Makabi. Vagy: vegyük a 2Mózes 15. 11-et, héberül „mi kamokha baelim, YHVH” (ki olyan az istenek közt, mint az Örökkévaló?). Az Istent dicsérő sort ismét enyhén tendenciózusan olvasva (szavak első betűi egymás után) mi mást is adnának ki, mint azt, MKBI?

A dolog visszafele is működik, amikor is Makabi nevéet használjuk rövidítésnek: kezdőbetűit megfelelően kiegészítve azt kapjuk: Mamlechet Kohanim Bet Jiszrael, azaz Izrael háza papjainak királysága.

Más (chaszid) elmetorna a Hasmoneus (héber változata Hasmonaj) szót szedték darabjaira és egészítették ki eképp: „h” – mint hódés (újhold, azaz újhold szentelés), „s” – mint sabat, „m” – mint brit mila (körülmételés), „n” – mint nida (menstruáló nőre vonatkozó törvényekre gondolnak itt), „alef” – mint arusza (eljegyzett nő), és „j” – mint Jhud haSém, azaz Isten egység(ébe vetett hit). A hellenisztikus kultúrát üldöző Hasmonai neve emígy a legeslegfontosabb pilléreit foglalja össze a judaizmusnak.

Sturovics Andi

Az írás először a Pilpul-net 2007. június 15-i számában jelent meg. (<http://pilpul.net/komoly/hanuka-es-juda-makabi-het-elete>)

A képek a Nyíregyházi Zsidó Hitközség hanukaiünnepein készültek 2004-, 2005-, 2006- és 2007-ben. Fotó: Tóth-Ábri Péter

KRISTÁLYÉJSZAKA Fénnyel a sötétség ellen

1938. november 9-ének éjszakája, a Kristályéjszaka: a német zsidóság elleni barbár támadás, az európai zsidóság elpusztításának első állomása.

Fotók (2008 és 2020): Tóth-Ábri Péter

EGY KISVÁRDAI RABBIDINASZTIA

A Sófár szeptemberi számában jelent meg a kisvárdai rabbidinasztia első tagjának, Rosenbaum Mózesnek az életútját bemutató cikk. Ez az írás ennek a folytatása, melyben a neves rabbi fiának, Rosenbaum Samunak, valamint unokájának, Rosenbaum Tibornak a portréját rajzolja meg a szerző.

2. Rosenbaum Samu

Rosenbaum Mózes fia, Samu (Smuel Smelke) váltotta a rabbiságban (1943–1944). Ő már korábban is szolgálta a közösséget,

hiszen 1937-ben ezt adta hírül a helyi sajtó: „A kisvárdai *orthodox izraelita hitközség június 20-án megtartott rendkívüli közgyűlésén a hitközség gyengélkedő főrabbijának, Rosenbaum Mózesnek helyettesévé fiát, Rosenbaum Samut választotta meg.*”¹

Rosenbaum Samu 1895-ben született, felesége Birnbaum Samul és Feigel Birnbaum leánya, Birnbaum Lenke (Leah) volt.

Mielőtt főrabbi lett, a Sporttelep utcán, az úgynevezett hármassúti megállónál faraktára volt Kisvárdán, ez azonban nem gátolta abban, hogy a faüzletben mindig nyitott gemore mellett üljön,

s amíg a maga „*blatt gemoreját*” le nem tanulta, nem foglalkozott világi dolgokkal. Jellemére rávilágít egy történet: „*Egyszer bejött egy új vevő a faraktárba. Válogatja a neki szükséges faanyagot, majd mikor befejezte, azt mondja a faraktárban dolgozó tisztviselőnek: Szeretném elvinni a kiválasztott faanyagot, de meg kell mondanom, hogy nincs pénzem annak kifizetésére. Miután a tisztviselő saját szakállára nem adhatta hitelbe az árut, bement megkérdezni a főnököt, ki éppen mélyen el volt merülve a tanulásban.*

Jó ideig kellett várnia, míg a főnöke befejezte a stúdiumot, s csak akkor adhatta elő a vevő kérését.

A felelet ez volt: menjen ki és kérdezze meg a vevőt, hogy tudja-e a Tízparancsolatot.

Ha azt feleli, hogy tudja, akkor adja neki oda nyugodtan a fát hitelbe. Meg fogja adni az adósságot. S a tudós, jámbor fakereskedő nem is csalódott.”²

A fenti elbeszélés ugyan nagyon szép, ám a gazdasági törvények ridegek, s tudjuk, hogy Rosenbaum Samu üzleti tevékenysége nem mindig hozta meg a kívánt eredményt. A világgazdasági válság éveiről is hatottak, ezzel is magyarázható, hogy 1931-ben a Munkácsi Népbank végrehajtást kért Rosenbaum ellen 2000 cseh korona tőke, ennek kamatai és egyéb költségei, valamint a perköltség és végrehajtási költség jogcímén. A bíróság elrendelte, hogy a Rosenbaum tulajdonában lévő ingatlanokat november 20-án árverezték el összesen kb. 9029 pengő kikiáltási áron.

Az apja örökébe lépett Rosenbaum Samu olyan időszakban lett a zsidóság szellemi vezetője, amikor az általa irányított hittestvérekre a pusztulás várt. 1944 áprilisában, a deportálás pillanatában, amikor még a teljes zsidó közösség létezett, Rosenbaum Samu volt a főrabbi, Tibor nevű fia az alrabbi.

Azon kevés magyar zsidó vezető közé tartozott, akik teljességében felfogták a zsidóságra váró nagy tragédiát, mely alól nem vonhatta és nem is akarta kivonni magát a rabbi, aki családja több tagjával együtt Auschwitzban fejezte be az életét 1944. június 3-án. Tevékenységét, szellemét megörökítette az *Éle divré Smuel* c. mű, amelyet Tibor nevű fia adott ki.

3. Rosenbaum Tibor

A lágerekből hazatérő maradék zsidóságot csekély ideig a család újabb generációjának képviselője, Rosenbaum Tibor (Pinkász), (1923. november 2–1980. október 23.) részesítette a vallás nyújtotta támaszban és elmélyülésben. Róla húszéves korában ezt írták: „...*megnyerő külsejű, közepes növésű, karcsú termetű fiú volt, jóképű. Kissé sápadt, halk szavú, de határozott fellépésű.*”³

Rosenbaum Tibornak nem csupán a külseje nyújtott pozitív benyomást, hanem tájékozottsága is: „*Vallási tanokban és világi műveltségben olyannyira felkészült, hogy barátaimmal együtt sokszor zavarba hozott bennünket. Meglepődtünk, amikor mi a szovjet mezőgazdaság kollektivizálásának előnyeit bizonygattuk, ő pedig ennek a folyamatnak következményeiről, az éhínségről, a földműveléshez legjobban értő paraszti réteg elpusztításáról beszélt... adatkokat, számokat ismertetett a tények bizonyítékául... felemlegette, a Molotov-Ribbentrop paktumot, mondván, hogy ha Moszkvából nem bátorítják fel Hitlert, akkor az velük, az angolokkal, a franciákkal, az amerikaiakkal szemben nem merne volna megtámadni a lengyeleket, talán nem kerül sor a második világháborúra, s Magyarországon békében élhetne.*” – emlékezett vissza Rosenbaumra Vadász Ferenc, aki munkaszolgálatos idejének egy részét Kisvárdán töltötte.⁴

Rosenbaum Tibornak nagy szerepe volt a zsidó mentőakciókban. A munkaszolgálatos vajai Galambos (Grosz) Zoltán, aki 1944 augusztusában Várpalotán volt, így emlékezett erre: „*Együtt voltam a kisvárdai Rosenbaum rabbi fiával, aki megszökött 1944 augusztusában. Mint később kiderült, eljutott Pestre, és sikerült negyven darab menlevelet szereznie. Engem az egyik vasárnap reggel 6 órakor kirendeltek 14 fogattal Zircre, bányafát kellett szállítani. Mikor este visszaérkeztem, mondták a többiek, hogy itt volt Rosenbaum, hozta neked is a menlevelet.*”⁵

Más adat szerint 1944 szeptemberében szabadult Rosenbaum Tibor az internálásból, ezt követően tette fel életét társai segítésére. Többször a Wehrmacht tisztí egyenruhájába vagy nyílas egyenruhába öltözve járt Budapestet, tette ezt gyalog, motorral vagy gépkocsin, s „*Magabiztos fellépésével, hamisított igazolványát kérés nélkül felmutatva bement a gettóba, embereket vitt be és hozott ki. Ugyanígy járt-kelt a csillagos házakban, a svédek és a svájciak védett házaiban. Halálraítélteket szabadított ki a gyilkosok kezei közül.*”⁶

Hamisított parancsokkal a munkaszolgálatos szervezetekből is kimentett olyanokat, akiket a hazai cionista szervezetek erre küldtek. A svájci követség pesti Vadász utca 29. sz. alatt lévő „üveg-házában” kb. 2500 fő kapott menedéket, köztük voltak azok is, akiket

a Duna-parti kivégzőhelyekről, a Bécsi úti téglagyárból, a nyilas-házakból mentett ki a Mizrahi csoporthoz tartozó Rosenbaum. Kisvárdai segítőtje is akadt, pl. Lerner Hersu, a Hasomer Hacair tagja, aki Lakatos László névre szóló iratokkal rendelkezett. Ők mentették meg a kisvárdai dr. Schönwald Miklóst is, aki civilben jogászként és bankszakemberként tevékenykedett, s aki a hitközség elnöke is volt. Egy visszaemlékező így örökítette meg Rosenbaum Tibor egyik mentőakcióját: „*Ki lehet a sor végén az az ismerős, vékony arcú, sovány gyerek? Te jó Isten! Pinchász az, a kisvárdai rabbi fia, a Mizrachi halucok egyik vezetője! Múlt héten még pájesszal járkált, s most itt áll nyilas jelvényvel, karszalaggal, sapkában, fegyverrel a vállán, és komor arccal várja az indulást. A saját hosszú, vékony kamaszomra gondolok. Istenem, holnap ugyanígy fog ő is beállni a sorba? És ha akarja, van-e jogom visszatartani? Mindenkinek fel kell sorakoznia! Mégis arra gondolok, hogy az én kis Pinchász barátom egyedül áll ma a világban. Már tudjuk, hogy a kisvárdai rabbit egész családjával deportálták. Odalépek hozzá, de ő észreveszi a szándékomat, és mielőtt megszólalhatnék, azt mondja: „Éppen őket akarom megboszszulni, most végre ütött az óra.”*

...Estére majdnem megduplázódott a ház létszáma. Minden sarokban ismerősök örültek egymásnak, és boldog csodálkozással mesélték el a fiúk hihetetlenül vakmerő fellépését. Pinchász késő este másodszer jelentkezett már az általa „letartóztatott” delikvenssekkel: a Gestapótól nemrég szabadult Frankel Jenőt és családját hozta be. A familia, amely már retentő félelemben számolta a perceket, és várta, hogy tegyenek valamit az érdekükben, felszabadultan, de még mindig az események hatása alatt mesélte el Pinchász megjelenését.

Késő délután erős csengetést hallottak a földszinti házmesterlakás felől, majd türelmetlen kapudöntéget. Mint utólag kiderült, Pinchász döngötte fegyverével a kaput, és mikor a házmesterné és a bizalmi megjelent a kapuban, ordítani kezdett. A durva hang felhallatszott az emeletre: „*Ne tátsa a száját, vén csoroszllya! Maga meg mit áll itt! Mondtam, hogy parancsom van bevinni azt a disznó zsidót, majd megmutatjuk neki, merre van Palesztina. Azonnal mutassa meg, hun lakik!*” Nagy trappban vágatott fel a Paulay Ede utcai ház (általán jól ismert) harmadik emeleti lakásába. Fränkel Jenő már messziről megismerte Pinchász hangját, de természetesen a feleségével együtt arcrándulás nélkül végigjártszotta a jelenetet. A félve kíváncsiskodó lakók szeme láttára az ordító nyilással levonult a lépcsőn, hogy a kapun kilépet boldogan igyekezzen a Vadász utca felé.”⁷

A vézskorszak végeztével a maradék vidéki zsidóság minden csapás és negatív hatás ellenére közösségként is élni akart, így volt ez Kisvárdán is. 1946-ban 804 zsidó volt a településen, és ezen év április 4-én beiktatták a Rosenbaum-dinasztia harmadik rabbiát, Tibort, a kisvárdai főrabbi tisztségébe: „*Nagy esemény az iktatás aktusa a magyarországi orthodox körökben, mert a rabbiválasztástól és Rosenbaum Pinchász főrabbitól, aki a „Brit Chaculum Dátiim” és a „Cionista Szövetség Végrehajtóbizottsága” vezetőségi tagja, a Felsőmagyarországi cionista élet felvirágzását remélik. Kahán Frankl Samu, az Orth. Iroda elnöke is megjelent az iktatási szertartáson és nagy beszédben üdvözölte a kisvárdai főrabbit, akiben – mint mondta – a magyar orthodoxia egyik vezető személyiségét tiszteli.*

Dr. Ungár Sándor a „Mizrahi” párt üdvözlését tolmácsolta, majd Dr. Schönwald, aki sok éven keresztül volt a kisvárdai hitközség elnöke, biztosította a hitközség támogatásáról új főrabbiát. Be-

szédében visszaidézte a kisvárdai hitközség fénykorát, nagy elismeréssel adózott a főrabbi bátor magatartásának, melyet a vézskorszak idején tanúsított és biztosította hívei hűségese támogatásáról nehéz feladatainak megvalósításában.”⁸

Rosenbaum megválasztása két dolgot jelentett. Egyrészt azt, hogy a mizrachista egyént a vallásos körök is elismerték, korábban ugyanis ezek a befolyásos szervek, egyének inkább anticionisták voltak. Másrészt azt, hogy a helyi zsidó közösség folytatni kívánta az új főrabbi nagyapja által megteremtett családi vonalat.

Ekkor még úgy látszott, hogy újraéled az ortodox hitközség. Az 1948-as megyei címtár szerint a főrabbi még Rosenbaum Tibor, az alrabbi Szamet Vilmos, Friedmann Bernát körzeti rabbiként van feltüntetve.

A Magyar Cionista Szövetség 1948. március 14-én országos értekezletet tartott, itt a vezetőségben történt változások lezajlásán túl több cionista helyi csoport megalakulását is bejelentették, köztük volt kisvárdai is.

Rosenbaum Tibor főrabbit azonban más irányú feladatai elfoglalták, a cionista mozgalom egyik hazai élharcosa lett, ilyen jellegű tevékenységet már korábban is kifejtett. A Magyar Ortodox Rabbitanács tagjaként, a Bne Akiva (a Mizrahi ifjúsági szervezete) vezetőségi tagjaként is fontos szerephez jutott. 1946-ban, a Bázelen tartott XXII. Cionista Kongresszuson a magyarországi cionistákat képviselő 14 tag között a Mizrachi nevű szervezet négy küldöttének egyike Rosenbaum volt, aki már ekkor is a honi cionista mozgalom egyik vezéralakjának számított. 1947 nyarán a hazai kongresszuson az országos vezetőség tagjává választották. Az eseményről beszámoló újságcikkből az is kiderül, hogy az amerikai segítő és mentő bizottság (a Joint) is nagy érdeklődést mutat a magyarországi helyzet iránt. A szervezet elnöke háromtagú bizottságot hívott meg amerikai beszámoló tartására, és ebben a bizottságban helyet kapott Rosenbaum Tibor kisvárdai főrabbi is, őt kérték fel a magyarországi zsidóság helyzetének ecsetelésére.

Ez év decemberében, amikor Budapesten a Magyar Cionista Szövetség azt az ENSZ-határozatot ünnepelte, amely lehetővé tette Izrael állam megalakulását, az ünnepi ülés elnökségében szintén ott volt Rosenbaum Tibor, akinek figyelem mindinkább az új állam felé fordult. Ez a magyarázata annak, hogy hamarosan elhagyta az országot. További életéről említünk meg annyit, hogy 1954-ben külföldön szerzett diplomát, volt bankár, politikus, egy nemzetközi hitelbank igazgatóságának elnöke, gyárigazgató, kereskedelmi attasé, UNESCO-kiküldött, a magyar származású zsidók világszövetségének alelnöke. Svájcban telepedett le, ahol diplomáciai feladatokat is elvállalt, és bankárként segítette a nem sokkal korábban megalakult Izraelt. Hú maradt önmagához, de most nem egyéneket, hanem egy nemzetállamot próbált megmenteni azzal, hogy gyorsan, gyakran kétes eszközök felhasználásával szerzett és bocsátott rendelkezésre életmentő pénzügyi forrásokat. A jó ügy érdekében vállalt hatalmas kockázatok és néhány rossz befektetési döntés csödbe juttatta bankját, és az ezt követő meghurcolás felőrölte egészségét.⁹ 57 éves korában, 1980. október 23-án hunyta le a szemét Velenceiben, s Jeruzsálemben temették el.

Rosenbaum Tibor zsidómentő tevékenységéről 2014-ben film készült *Walking with the enemy* címmel. A film egyik főszereplője Ben Kingsley, Oscar-díjas angol színész.

Néző István

¹ Hírek. In: Felsőszabolcs, 1937. 25. sz. 3. p.

² Kisvárdai és környéke zsidósága: emlékkönyv, szerk. Jólesz Károly, Tel Aviv: Kisvárdai és Környéke Egyesület Izraeli Bizottsága, 1980. 60. p.

³ Vadász Ferenc: Megtörténhetett?, Budapest, Tízes Kft., 1994. 61. p.

⁴ Vadász: 61-62. p.

⁵ Klein Éva: Vannak még tanúk XIII. rész. In: Sófár, 2012. 3. sz. 6-7. p.

⁶ Vadász: 65. p.

⁷ Salamon Mihály: Keresztény voltam Európában. Pesti riportregény a nyilas időkől, 1944-1945. Budapest, Napvilág Kiadó, 2016. 145-146. p.

⁸ Kisvárdai és környéke zsidósága: emlékkönyv. 61. p.

⁹ <https://www.nytimes.com/1975/04/09/archives/a-global-bank-tangle-and-its-lost-millions-behind-israeli-arrest-an.html>. Hozzáférés: 2020. okt. 22.

Aki megnyitotta kezét a szűkölködőknek BLEUER LIPÓT, IBRÁNY ELSŐ ZSIDÓ FÖLDESURA

A Nemzet című fővárosi lap 1885. július 9-i számában egy szokatlan hírre figyelhetek föl az olvasók: „*Ritka temetés volt mult hó 29-én Ibrányban, Szabolcsmegyében. Bleuer Lipót ottani tekintélyes zsidó birtokost, akit az egész vidék mint jóltevőjét szeretett és tisztelt, helyezték örök nyugalomra. A zsidó rabbi és kántor által végzett temetési szertartás után Gonda Balázs berczeli református lelkész mondott emelkedett hangú, gyászbeszédet. A megható szónoklat befejezése után a temetési menet megindult a zsidó temető felé, a községi református és a róm. katolikus vallásfelekezetek harangjainak folytonos zúgása mellett. A boldogult koporsóját az udvarból a család tagjai vitték ki, akikől az utcán a hitközségi elöljáróság, továbbá a községi elöljáróság, végre a községi lakosok vették át és vitték ki egész a sir széléig. A sirnál megint Gonda Balázs református lelkész vett végbucsut az elköltözött hamvaitól.*”

Ez a hír nemcsak egy köztiszteltnek és -szeretettnek örvendő zsidó földbirtokos haláláról és az iránta érzett háláról szól, hanem a mintaszerű felekezeti békéről is. A történetnek az adott külön jelentőséget, hogy – két évvel a tisztaeszlári per lezárulása után – abban az időszakban zajlott e ritka temetés, amikor országszerte zsidóellenes pogromok, zavargások ütötték föl a fejüket, amikor Országos Antiszemita Párt alakult, és az 1884-es választásokon be is jutott a parlamentbe. Ennek tükrében Bleuer Lipót temetését egy keresztény faluközösség és egy református pap nyílt kiállításának is tekinthetjük a zsidóság mellett.

Mivel érdemelte ki az ibrányiaktól Bleuer Lipót ezt a feltétlen tiszteletet és szeretetet? Sajnos nagyon kevés forrás maradt fenn róla. Mindössze Hegedüs Dezső és Szurdoki Miklós Ibrányról szóló monográfiájából,¹ néhány korabeli újsághírből, illetve Gonda Balázs gyászbeszédéből – melyet teljes terjedelmében közölt a Nyírvidék² – kaphatunk némi képet. Nem sok ez az információ, de a legmarkánsabb vonások mégis kirajzolhatók egy olyan emberről, aki izraelita vallású magyar zsidóként integrálódott a magyar társadalomba. Ezt jelképezi temetése is: az izraelita rabbi és kántor zsidó hagyományok szerint végzett szertartása a vallásához, zsidó identitásához való hűségét fejezi ki, a református pap magyarul elmondott gyászbeszéde pedig ahhoz a magyar közösséghez való tartozását, melynek tagjai között élt, és akikkel magyarul beszélt egész életében. Így olvadtak össze szép harmóniában azok a hangok is, melyek a temetési menetet Bleuer Lipót sírhelyéig kísérték: az izraelita kórus gyászéneke³ és a két keresztény templom harangjainak zúgása.

A Bleuer család síremlékei az ibrányai zsidó temetőben
(A középső Bleuer Lipót sírköve)

A tekintélyes és tehetséges Bleuer család több tagját is bemutattuk már a Sófár korábbi számaiban,⁴ kik valamennyien jelentős értékteremtő munkát végeztek elsősorban Szabolcs megyében, de a megyén kívül is.

A családfa visszakövethető legrégebbi két ágán Blauer Lipót és testvére, dr. Bleuer Miklós nevét találjuk. Bár a két testvér más-más életpályát választott, közös bennük, hogy mindketten egész életükben elhivatottan munkálkodtak annak a közösségnek a segítéséért, fölemeléséért, ahol éltek. Gyermekük és unokáik főként a családi hagyományt folytatták, kiváló földbirtokosok és orvosok lettek, de kikerült a családból tehetséges ügyvéd és mérnök is.

Dr. Bleuer Miklós Nagykállóban volt igen nagy tiszteletnek örvendő orvos, takarékpénztár-igazgató, a közjóért tevékenykedő, aktív közéleti személyiség, róla a 2017. évi májusi számban emlékezünk meg.

Bleuer Leopold/Lipót 1812-ben született, s valamikor az 1800-as évek közepén telepedett le Ibrányban. (Az 1848/49-es szabadságharc idején besorozott 68 ibrányai nemzetőr névsorában Bleuer Leopold alakban már szerepel a neve.⁵) Felesége, Kornstein Rozália fiatalon, 38 éves korában halt meg, hamvai a nyíregyházi zsidó temetőben nyugszanak. Öt gyermekük született: Mária, Mór, Sámuel, Berta és Lajos. Az édesanya halálakor a legidősebb 19, a legfiatalabb mindössze 7 esztendő volt. Bleuer Lipót 28 évet élt özvegyen, s egy szépen terebélyesedő, nagy család fejeként haláláig Ibrányban maradt.

Az ibrányai Bleuer-kúria
(Az oszlop mellett Bleuer Lipót ükunokájának lánya, Demeter Katalin látható.)

Hegedüs Dezső és Szurdoki Miklós említett könyvéből tudjuk, hogy Bleuer Lipót 1852-ben vette át a nagy múltú, ám a kései utódok tékozló életmódja következtében elszegényedő Ibrányi család birtokának haszonbérletét. Később, amikor erre már jogi lehetőség nyílt, a birtok egy részét meg is vásárolta. (Az Ibrányi-domínium nagyobbik részét gróf Lónyay Menyhért vette meg, aki jó kapcsolatot ápolt a Bleuer családdal. Egy időben Lipót legidősebb fia, Mór volt a gróf rétközi uradalmának jószágfelügyelője.)

Az 1870-es évek végén a Bleuer családnak 1480 kataszteri hold földje volt az ibrányai határban.⁶ Gonda Balázs gyászbeszédében többek közt így méltatja Bleuer Lipót személyiségét: „*Korán fölismerte a kitartó munka becsét; és az igazság és becsületesség útján járván, megáldotta az ég anyagi jólléttel. Igazi becsülettel szerzett vagyonából, ha látta a segélyre szorultakat, nem tekintve vallás és nemzetségre, minden pillanatban kész volt az áldozatra*”. S valóban: a nagy hozzáértéssel és fáradhatatlan szorgalommal végzett gazdálkodói tevékenység mellett az ibrányai földesúr egyik legjellemzőbb vonása volt a másokon való segítés. Erről tanúskodik annak a gyászkoszorúnak a felirata is, melyet a falu a koporsójára helyezett: „*A szegények és árvák jótevőjének – Ibrányi község.*”⁷

Bleuer Lipót azonban nem csupán falujának szegényeit segítette, de nemes szívű barátként is megismerhetjük a következő történetből. Fiatalkori jó barátja volt Litkei Tóth Péter buji református lelkész, aki hazafiás mozgalmak lelkes résztvevőjeként, szabadelvű gondolkodóként, illetve Tompa Mihály barátjaként volt ismert kortársai körében. Az 1840-es évek közepén a még pályakezdő fiatal pap külföldi tanulmányútra készült. Bleuer Lipót azonban kevesellte azt a pénzt, amit barátja magával akart vinni, ezért egy külföldi bankhoz címzett 1000 Ft-ról⁸ szóló utalványt adott a kezébe, hogy ha fogytán lesz a pénze, vegye ki a bankból. Ha lesz valamikor módja rá, megadja, de ha nem tudja, az sem baj – mondta neki. Litkei Péter azonban takarékosan élt, és útja végeztével köszönettel visszaadta az utalványt nagylelkű barátjának, kivel élete végéig jó barátságban maradt. Azt, hogy nem tudták megünnepelni barátságuk fél évszázados évfordulóját, amire nagyon készültek, Litkei 1878-ban bekövetkezett halála akadályozta meg (négy év múlva lett volna az évforduló).⁹

Hegedüs Dezső és Szurdoki Miklós könyvében olvashatjuk azt is, hogy az ibrányi földbirtokosok mindig szívesen támogatták az iskolaügyet, a gyermekeket, de a „Bleuer család túltett a kor más földbirtokosain humanitárius téren.”¹⁰ Ennek egyik legszebb és legtovább fennmaradt bizonyítéka az első ibrányi óvoda.

A XIX. század első felében jelent meg a népnevelés egyik fontos céljaként a kiseddövök (gyermekkertek) létrehozása. A reformkor haladó politikusai nemzeti ügynek tekintették ezeket a gyermekintézeteket, melyeket a művelt nemzetek sorába való emelkedés, illetve a nemzeti fennmaradás egyik fontos feltételének tartottak.¹¹ A kiseddövök létrejöttéhez azonban mindig szükség volt nagylelkű és áldozatkész polgárok kezdeményezésére, anyagi támogatására, áldozatvállalására, az ügyért való önzetlen munkálkodásra.

1885 elején Szabolcs megye királyi tanfelügyelője egy felhívást fogalmazott meg a kisgyermek ügyében. Ebben figyelmeztet a rendkívül magas gyermekhalandóságra, melynek okát abban látja, hogy „nem ápoljuk, nem védjük és óvjuk eléggé gyermekeinket. Ennek érdekében „múlhatatlanul szükséges”-nek tartja gyermekmenhelyek és óvodák létesítését. Mivel azonban a falvak szegénységük miatt erre nem vagy csak nagyon keveset tudnak áldozni, „a jobb módúaknak, nagyobb birtokosoknak vált honfíui kötelességüké, hogy arról komolyan gondolkozzanak és tehetségük szerint járuljanak azoknak felállításához.”¹²

A következő hónapban már hírt is adott a Nyírvidék arról, hogy három „nemes emberbaráti és hazafíui érzelmekről tanúskodó” birtokos: gróf Dessewffy Miklós, Bleuer Lipót és Bleuer Mór pénzügyadományai megalapozták egy szabolcsi gyermekmenhely létrehozását. S várják a további felajánlásokat.¹³

Sajnos alig több mint két hónap múlva Bleuer Lipót elhunyt, de végrendeletében még nagylelkűen gondoskodott az ibrányi kisgyerekek jövőjéről is: egy jelentős összeget hagyományozott egy felekezet nélküli kiseddövő intézet létesítésére, s ezzel lerakta alapjait az első ibrányi óvodának. A „társadalmi és közművelődési tekintetben nemes és üdvös adomány”-ról Szabolcs megye közgyűlése is megemlékezett, s őszinte köszönetét jegyzőkönyvileg is megörökítette.¹⁴ Az óvoda támogatása – szép erkölcsi örökségként – a családnak is szívügye maradt. Bleuer Lipót fia, Mór és unokája, dr. Bleuer Samu, a neves budapesti ügyvéd további nagy összegeket hagyományozott végrendeletében az óvodaalap gyarapítására.¹⁵

A kiseddövőnek szánt épületet Bleuer Lipót végakarátának teljesítőjeként fia, Mór vásárolta

meg 1890-ben egy törvényszéki árverésen. Ez eleinte csak nyáron működött óvodaként, rengeteg gondot levéve a nyári mezőgazdasági munkákat végző szülők válláról. Később a falu képviselő-testülete meg akarta venni jegyzői lakásnak, de ezt Bleuer Lipót másik unokája, Groák Sándor képviselő-testületi tag nem engedte. Elmondta, hogy nagyapja az épületet kiseddövő céljából vásárolta és ajándékozta a falunak, s az iránta érzett kegyelethől sem járulhat hozzá annak más célra való használatához. Így továbbra is óvoda maradt, melybe még mindig csak nyáron jártak a kisgyermek. 1910-ben a Bleuer család azonban ismét kézbe vette az ügyet, és az épületet átalakította, mely 1911-től rendszeres, mindennapos községi óvodaként működött¹⁶ nyolc és fél évtizeden át. Sok-sok ibrányi kisgyerek öröme, szellemi és testi épülésére teljesítette azt a hivatását, amit a nemes szívű Bleuer Lipót egykor megálmodott faluja gyerekeinek. Az öreg épületet 1996-ban bontották le, helyén a Millecentenáriumi emlékpark terül el. Az óvoda falán egykor egy fekete márványtábla állított emléket az adományozó családnak, mely most Ibrány helytörténeti múzeumában látható.

A mára már lebontott első ibrányi óvoda fényképe a város helytörténeti gyűjteményében

Bleuer Lipót élete egy olyan embert példáz, aki zsidó identitásának megőrzése mellett tökéletesen azonosult a magyarság és saját szűkebb közössége céljaival, s ennek szolgálatába állítva teljesítette a parancsot: „Mert a szegény nem fog ki a földről, azért én parancsolom néked, mondván: Örömet nyisd meg kezedet a te szűkölködő és szegény atyádfiának a te földeden.” (5Mózes 15:11)

A szépen gondozott ibrányi zsidó temetőben ma is áll Bleuer Lipót kőből faragott, egyszerű síremléke. Vele együtt ebben a temetőben nyugszik életpályájának folytatója és kiteljesítője, legidősebb fia, Mór, valamint menyé és hárman az unokái közül. Sírfeliratának bevéselt betűit már megkoptatta az idő, de azért még olvasható:

„Életében sok könnyet fölszárított. Legyen áldva emléke.”

Urbán Terézia
(A fotókat a szerző készítette.)

¹ Hegedüs Dezső–Szurdoki Miklós, A rétközi Ibrány. 2. kiadás. Ibrány, 2000.

² Nyírvidék, 1885. júl. 5. 1-2.

³ Nyírvidék, uo.

⁴ Sófár, 2016. december, 2017. május, június, augusztus, november, 2019. június, 2020. szeptember.

⁵ Hegedüs Dezső–Szurdoki Miklós, I. m. 44.

⁶ I. m. 146-50.

⁷ Nyírvidék, 1885. júl. 5. 1.

⁸ Az összeg akkori értékét jelzi, hogy pl. a Magyar Királyi Tudományegyetem 1846-ban évi 1000 forint fizetésért hirdette meg „a hittudománytan és hitszónoki” állást. (Jelenkor, 1846. ápr. 30. 204.)

⁹ Görömbei Péter: Litkei Tóth Péter emlékezete. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1878. júl. 14.

¹⁰ Hegedüs Dezső–Szurdoki Miklós, I. m. 88.

¹¹ Pesti Hírlap, 1843. márc. 4. 150.

¹² Nyírvidék, 1885. márc. 1. 2.

¹³ Nyírvidék, 1885. ápr. 12. 2.

¹⁴ Nyírvidék, 1885. nov. 11.

¹⁵ Hegedüs Dezső–Szurdoki Miklós, I. m. 89., HU BFL - VII.7.d - 1908 - 372.

¹⁶ I. m. 88-89.

A JÉZUS-HÍVŐ ZSIDÓKRÓL 1.

A kezdetek

Jézus-hívő zsidók. Keresztények vagy zsidók? Mindkettő vagy egyik sem? Tényleg fából vaskarika? Ahhoz, hogy megismerjük őket, vissza kell mennünk történetük elejére.

Polgári időszámításunk kezdetén az akkori Palesztina területén megjelent egy *Josua ben Joszef* nevű tanító, aki szavaival felrázta a vallási tekintetben már akkor is sokszínű zsidóságot. Ezek a radikális szavak a mózesi Törvény iránti hűségre, a szeretet gyakorlására, Izrael I.tenéhez való visszatérésre hívták fel a figyelmet. Arra, hogy a látszat kevés; hogy a mennyiség helyett a minőség a lényeg. Arra, hogy a valódi érték nem a láthatókban, hanem a láthatatlanban rejlik. Arra, hogy hiába a vallási cselekedet, ha nincs mögötte erkölcsi tartalom. Tanai bár radikálisak voltak, mégsem új jellegűek. Alapjukat és hátterüket a Törvény és a Próféták adták, s gondolatmenetei rokonságot mutattak a kor rabbinikus gondolkodásával.¹ A szavak és cselekedetek összhangjára helyezte a hangsúlyt. Formalitások helyett hiteles életvitelt hirdetett.² Nem alapított új vallást, nem terjesztett új hitet. Sőt, minden megnyilvánulásában a zsidó vallás alapértékeit képviselte.

Követői eleinte mindannyian a zsidóság köréből kerültek ki, akik teljes mértékben megérték az akkori farizeusi,³ szaduceusi⁴ és esszénusi⁵ irányvonal mellett. A Törvényt tisztelő és az embertársaikat szerető közösségként tekintettek rájuk a zsidóságon belül, önmagukat sem definiálták más valláshoz tartozónak. Mesterüket nem ideologizált isteni lénynek látták, hanem prófétának, tanítónak és *Massiah*-nak,⁶ aki megmutatta a visszavezető utat Istenhez.⁷ Jeruzsálemben e közösség élén *Jakov ben Joszef* (ifjabb Jakab apostol) állt, aki testvére volt *Josua*nak. A közösség tagjai rendszeresen imádkoztak a Szentélyben, megtartották a mózesi Törvényeket. Későbbiek során Palesztina északi részén és Szíriában is alakultak ilyen közösségek, a hangsúlyt Tanítójuk beszédére és cselekedeteire helyezték.

Az 1. század végére Mesterük neve elterjedt a kis-Ázsiái, majd a Mediterráneum lakta nem zsidó lakosság között is, melynek a zsidóság körében ekkor oly gyakran használt héber *Josua* név – amit ez időben a zsidók *Jesua*nak ejtettek – görög változata jelenik meg *Ieszusz* (Jézus) formában. Ugyanígy terjed el a nem zsidók között a *Massiah* név görög fordítása, a *Khrisztosz* (Krisztus). Így válik az eredetileg héber nevének nevezett zsidó *Jesua Massiah* a nem zsidókból lett keresztények *Jézus Krisztus*-ává. A „keresztény” elnevezés majd a 2. század elejétől terjed el, a pogányok általi gúnynév lett azokra, akik Jézus követői lettek.⁸

A 66-73 közötti Róma elleni júdeai nagy háború, s benne a Szentély pusztulása hatalmas vallási krízist hozott a zsidóságnak, ám szellemi örökségét *Johanán ben Zakkáj* tovább élte Javnéban. Vele egy időben a Jézus-hívő zsidók is elhagyni kényszerültek Jeruzsálemet, és a kelet-jordániai Pellában folytatták életüket, ahol tanházakat és zsinagógákat látogatva továbbra is megélték zsidóságukat.⁹ A Bar-Kochba felkelést (135) követően azonban Róma ellehetetlenítette a zsidók helyzetét, benne a Jézus-hívő zsidókét is, akikre zsidókként tekint. Császári rendeletek sokasága tiltja meg a Tórolvasást, körülmétélést, ünnepek megtartását.

Mindeközben gyarapodott a nem zsidókból lett keresztények száma, akik eleinte a Jézus-hívő zsidókhoz csatlakoztak. Azonban az eltérő kulturális háttér miatt megjelentek az ideológiai különbségek is. A nem zsidókból lett Jézuskövetők a régi, pogány hitvilágukra próbálták átültetni új hitüket.¹⁰ Ez sok tekintetben ütközött a Jézus-hívő zsidók meggyőződéseivel. A nem zsidókból lett keresztények körében kialakult Jézus szüztől való születése és a Szent Lélektől való fogantatás elmélete, s így Máriát, Jézus anyját a pogány anyaistenök mintájára, mint Isten anyját kezdték el tisztelni. Ezzel szemben a Jézus-hívő zsidók tagadták a szüztől való születés állítását, mivel az ézsaiási próféciában nem szűz,

hanem fiatal lány megjelölés szerepel.¹¹ Jézus fogantatását sem misztifikálták el, Józseftől fogantnak tekintették, vagyis nem tartották isteni személynek. Ugyanígy a halála körüli misztérium, a megfeszítés, feltámadás és megváltás sem volt tanaik szemponti része. Ellenben a nem zsidó keresztényekkel, akik mindenekelőtt a megfeszített és feltámadott Krisztus megváltását tartották fontosnak.¹²

Idő múltán megnövekedik a nem zsidókból lett keresztények száma a Jézus-hívő zsidókkal szemben. Előbbiek előre törnek, utóbbiak háttérbe szorulnak. S bár a kor szaka Jézus ábrázolásaiban még megmaradnak a sémi jegyek: sötét szem, sötét, hullámos haj és szakáll, a történelem adta változások miatt útjaik szétváltnak.

Commodilla katakombájának fali festménye a 4. században
(Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Depiction_of_Jesus)

A 3. század elejétől az ideológiai különbségek mellett jelentős átalakulás veszi kezdetét e két mozgalom szerkezeti felépítésében is. Míg a Jézus-hívő zsidók összejövetelei továbbra is általában magánházaknál történik, úgy a nem zsidó keresztények templomokat építenek, melyekkel igyekeznek versenyre kelni a pogány népek szentélyeivel szemben. Míg a Jézus-hívő

¹ David Flusser: Jézus. Múlt és jövő könyvek, Budapest, 1985, p.98.

² Uo. p.52.

³ Nevük a héber perusim = elkülönülők szóra vezethető vissza. Életük tartalmát a Tóra és a Tóra parancsainak teljesítésében látták, melynek kijelentéseit az élet új helyzeteire aktualizálták. Nem alkottak zárt csoportot, tagjai a társadalom bármely rétegéből származhattak. Hittek az ember szabad akaratában, de meggyőződtek arról is, hogy I.ten beavatkozik az ember életébe.

⁴ Papi felhatalmazásukat Cadokra, Salamon király főpapjára vezették vissza. Elutasították a szóbeli Tant, a politikát tartották fontosnak, befolyásuk jelentős volt. Tagja papok, magas rangú tiszték, jómódú kereskedők voltak.

⁵ Tagjai elzárkóztak a politika elől, sok esetben elvonultak a közéletől, s vagonközösségben, egyszerű, visszafogott életet éltek. A tisztasági előírásokra különös figyelmet fordítottak.

⁶ Massiah, héber szó. Jelentése: felkent. A zsidóság Messiás-várása különösen a 2. Szentély idején felerősödik. Hittek abban, hogy I.ten elküldi felkent, törvényesen felszentelt királyt, aki megszabadítja az országot az idegen uralomtól.

⁷ David Flusser: Jézus. Múlt és jövő könyvek, Budapest, 1985, p.6.

⁸ Henry Chadwick: A korai egyház. Osiris, Budapest, 2003.

⁹ Eusebiosz: Egyháztörténet. Ókeresztény Írók 4. kötet, III.5.3., Szent István Társulat, Budapest, 1983. pp. 98-99.

¹⁰ Hahn István: Istenek és népek. Minerva, Budapest, 1968, p. 270.

¹¹ Jézus rejtett szavai, Holnap Kiadó, 1990, p.160.

¹² David Flusser: Jézus. Múlt és jövő könyvek, Budapest, 1985, p.6.

zsidóknál mindenki egyenrangú és nincsenek tisztaságok, a nem zsidó keresztények közt kialakul az alá-fölérendeltség hierarchiája, megjelenik a klérus fogalma. Míg a Jézus-hívő zsidók között nincs kialakult saját istentiszteleti rend, s hitelvükben első Isten egysége, a monoteizmus, mely után jön Jézus Messiásként való hirdetése, addig a nem zsidó keresztényeknél kialakul a liturgikus rend és megjelennek a dogmák.

A 325-ben tartott első egyetemes niceai zsinat után, mely kimondta Jézus egytlényegűségét az Atyával, *Constantinus* császár, aki maga is kereszténnyé lett, s számos kedvezőtlen rendeletet hozott a zsidókat érintően, már a következőt közölte: „... *Ne legyen hát semmi közös bennünk a megvetendő zsidó csöcselékkel, mert minket másképpen áldott meg a mi Megváltónk.*”¹³ A zsinatok döntéshozói, a püspökök, egyházi előljárók, már mind a nem zsidó kereszté-

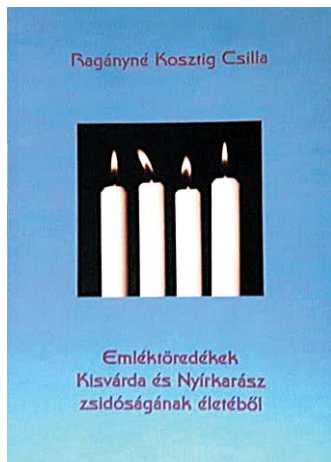
Raffaello: Jézus színeváltozása – részlet
(Forrás: <https://www.arteworld.it/trasfigurazione-raffaello-sanzio-analisi/>)

nyek közül kerültek ki, s tudatosan elhatárolódtak mindentől, ami a Jézus-hívő zsidókra és a zsidóságra emlékeztetné őket s híveiket. Mire 380-ban *Theodosius* császár államvallássá teszi a kereszténységet, addigra a Jézust követő zsidókat szabotálják a történelem színpadáról, s kezdetét veszi a zsidóságtól egy teljesen elszakadt, idegen és új világrend megépülése. Nem csak a vallásban jelenik meg az eredetitől eltérő hittételek rendszere, de a képzőművészet is megragadja minden eszközét annak, hogy a keresztény Európa Jézusát megfossza zsidó jellegzetességétől. Megjelenik a szöke, kék szemű, mindig fényárban úszó, diadalmas Jézus képe.

Orbán Eszter

¹³ Life of Constantine. In: <https://www.newadvent.org/fathers/25023.htm>

„Megható volt az érdeklődése, a szerénysége, a kedvessége, a fiatalossága...”

A nyírtassi zsidó temetőt kerestük fel nemrégiben (esély van arra, hogy a közeljövőben rendbe hozzák!), s értő kalauzunk, *Kernács István* jóvoltából került a kezünkbe ez a könyvecske. *Kosztig Csilla*, a nyírkarászi származású, a szociális ágazatban dolgozó fiatal szerző 2012-ben jelentette meg magánkiadásban, a Mazsihisz támogatásával az *Emléktörédek Kisvárdai és Nyírkarász zsidóságának életéből* című, szakdolgozatán alapuló, kutatásai nyomán kibővített kötetét.

A végeredményt alapos anyaggyűjtés előzte meg, erről tanúskodik a gazdag irodalomjegyzék, a levéltári munka, a holokausztban érintettekkel, leszármazottjaikkal, az egykori, nem zsidó szomszédokkal, barátokkal, osztálytársakkal készített interjúk sora, s az ezekhez kapcsolódó fényképek, táblázatok sokasága.

A mintegy másfél száz oldalon szó esik általában a zsidóságról, a zsidógyűlölet gyökereiről, a magyarországi zsidókérdésről, majd a kisvárdai zsidóság történetéből kapunk ízelítőt visszaemlékezésekkel hitelesítve. Ezután következik a *Nyírkarász zsidósága* című fejezet ugyancsak visszaemlékezésekkel. Tanulságos a *Végszó*,

amelyben a szerző arról ír, hogy a zsidók elhurcolása, három részre osztotta a helyi lakosságot: sokan próbáltak különböző módon segíteni az izraelitákon, az emberek nagyon kis része közönyösen nézte végig a történeteket, s sajnos voltak olyanok is, akik hasznot reméltek a deportálásból. A mellékletek a témához kapcsolódó iratokat, kimutatásokat, leveleket, névsorokat tartalmaznak.

De – számomra legalábbis – nem elsősorban a huszonéves kutató alaposága, hanem a tárgyához való érzelmi viszonyulása, empátiája volt megindító. Miként az előszóban írja: „*annyira mélyen érintett a zsidóság sorsa, hogy igyekeztem minél több információt megtudni közösségeikről.*” Azután szól az előítéletekről, „*amelyek mellett ott volt a közöny, a gyávaság, a cinizmus és a naivítás, miszerint úgy sem merik megtenni. Megtették.*” Pontosan és tudatosan fogalmazza meg, hogy „*Azért olyan fontos a holokausztot átélő emberek emlékeit lejegyezni, hogy történeteik ne vesszenek a múlt homályába, és mindannyian tanulhassunk a történelemből, levonhassuk következtetéseinket.*”

Az ajánlóban *Fried Judit* (maga is érintett kisvárdai felmenőkkel) azt emeli ki, hogy tíz éve, egy budapesti, zsinagógiai megemlékezésen ismerkedett meg Kosztig Csillával, és „*sokunk számára meghatározó volt az érdeklődése, a szerénysége, a kedvessége, a fiatalossága.*” Ajánló sorai végén hozzát teszi még, hogy „*emberi tisztessége, empátiája egy hajdan volt közösség tagjai iránt meghatározó magatartás. Köszönöm neki, hogy volt bátorsága felemelni a szavát elődeinkért és értünk; itt és most. Talán lesz még idő, amikor ehhez már elég lesz rendes embernek lenni.*”

Fekete Antal

GLÜCK JÓZSEFNÉ

2020. november 8-án, hesván 14-én, hitközségünk temetőjében lelt örök nyugalmat Glück Józsefné, Friedmann Olga, חיה גיטל. A fiatal lány családjával megjárta a poklot, de a különös gondviselés jóvoltából a család túlélte a rabszolgasorsot.

Búcsúztatására, melyet Markovics Zsolt főrabbi és dr. Nógrádi Gergely főkántor vezetett, családjának, rokonainak, barátainak ismerőseinek, hitközségünk tagjainak jelenlétében került sor.

Emléke legyen áldott. לברך זכרונו.

Sokkal több dolog köti össze az amerikai feketéket és zsidókat, mint ami elválasztja őket

Az elmúlt hetekben szemtanúi lehetünk számos antiszemita megnyilvánulásnak, melyeket prominens fekete bőrű atléták és a szórakoztatóipar képviselői követtek el, pl. DeSean Jackson, Stephen Jackson, Nick Cannon és Ice Cube (utóbbi leszámítva mindenki bocsánatot kért azóta). Ráadásul mindez a Black Lives Matter (A fekete életek számítanak, BLM) mozgalom felerősödésének árnyékában történt, mely mozgalom kétségtelenül az elmúlt 50 év egyik legjelentősebb rasszizmus elleni megnyilvánulása.

Tény és való, hogy azok az erősödő zsidóellenes szövegek – a régi, jól ismert antiszemita sztereotípiák, miszerint a zsidók uralják az üzleti életet és Hollywoodot, és összeesküdtek a világalomért – azon gondolkodásmódot segítik elő, miszerint főleg a zsidók felelősek a feketék elnyomásáért. Ezen történések fényében sokan abbéli aggodalmuknak adtak hangot, hogy lehet-e egyben megvitatni az antiszemitizmust, valamint a feketék elleni rasszizmust. Nos, lehet és muszáj is.

Az utóbbi események ugyan elhomályosítják, de a két közösség nem különbözik annyira egymástól, még ha látszólag a társadalom két végén is helyezkednek el. Az olyan amerikai feketék, mint a kosárlabdázó NBA-legenda, Kareem Abdul-Jabbar, illetve az amerikai-focista, a Pittsburgh Steelers támadójátékosa, Zach Banner erősen elítélték az antiszemita történéseket. Banner egy Twitter-videóban kiemelte, hogy minden feketének el kell ismernie a zsidók üldöztetését, és megemlékezett a 2018 októberében az Élet fája zsinagógában 11 emberéletet követelő mérsárlásról. „Miközben a *Black Lives Matter* mozgalomról beszélünk és magunkat magasztaljuk, nem támadhatunk hátba másokat” – mondta Banner.

Abdul-Jabbar a *Hollywood Reporter* hasábjain még egyértelműbben fogalmazott: „Ezek a híres, szókimondó emberek ugyanazt a bűnbaklogikát követik mint a nácik vagy a Ku-Klux-Klan. {...} Annyira elkészerítő látni, hogy az erőszakosan marginalizált csoportok ugyanazon dolgokat követik el, nem felismerve a tényt, hogy gyakorlatilag ez a félrecsúsztott logika tartja fenn a rasszizmust”.

Voltaképpen mind a zsidók, mind pedig a feketék elleni gyűlölet gyakran összefügg egymással. Habár általában figyelmen kívül hagyják, de mindkettő a fehér felsőbbrendűség ideológiájában gyökerezik. Példának okáért figyeljük meg a 2017 augusztusában lezajlott hírhedt charlottesville-i „Unite the Right” felvonulást! Az aktivisták kifejezetten Robert E. Lee konföderációs (déli) tábornok szobrának lehetséges eltávolítása ellen tüntettek. Konföderációs zászlókkal vonultak, és jó páran azt kiáltották, hogy a fehér életek számítanak. Ugyanakkor olyan transzparenszeket is mutogattak, mint „Le a zsidók amerikai kontrolljával azonnal” és olyan rigmusok hangoztak el, miszerint „zsidók nem fognak a helyünkre lépni”.

A közös ellenségen kívül van egyéb hasonlóság is. Sok országban „másként” tekintenek rájuk. Mindkét közösség megemlékezik az üldöztetésükről. Harcol a szabadságért, mely küzdelem mind a mai napig folyamatosan formálja a félelmet, a sebezhetőséget és az önértékelést.

Alig pár háztömbre egymástól a Washingtoni Nemzeti Park tövében található két szövetségi intézmény, az Afrikai-Amerikai Történelem és Kultúra Nemzeti Múzeuma, valamint a Holokauszt Emlékmúzeum. Mindkét közösségben folyik beszélgetés. Az Egyesült Államokban valószínűleg minden fekete szülő elmondja a gyerekeinek – különösen a fiúknak –, hogy pusztán bőrszínük miatt folyamatosan és mindig más elbírálás alá fognak esni. Legyenek óvatosak, fejüket szegezzék le, viselkedjenek udvariasan, működjenek együtt, különösen a rendfenntartó szervekkel. Kezük mindig jól látható legyen, és ami a legfontosabb, jöjjenek élve haza.

A zsidó családokban is történnek hasonló beszélgetések. Akár szülőtől, akár tanártól vagy táborig felügyelőtől, a zsidó gyerek is megtanulja a kemény igazságot, miszerint születésüktől fogva vannak emberek, akik gyűlölik őket, a nem is oly távoli múltban legyilkolták hozzátartozójukat csak azért, mert zsidóknak születtek. Ennek fényében a zsidók gyerekei is megtanulják, hogy fejüket leszegve járjanak, jól nézzék meg, mikor hordanak kipát, Dávidcsillagos vagy hai-betűs nyakláncot.

A Black Lives Matter mint ernyőszervezet égisze alatt az utóbbi években sokan felvonultak Izraelt és annak ciszjordániai annektálási terveit elítélendő. A *Times of Israel* nevű újságban is megjelent, hogy egy brooklyni eseményen a tömeg azt kántálta, hogy Palesztina legyen szabad. Egy tüntető azonban odáig is elmerészkedett, hogy halál Izraelre és Amerikára. Washingtonban voltak olyan tüntetők, akik összekötötték a Black Lives Matter szervezetet a palesztin ügygel ezt kiáltva: „Izrael! Tudjuk, hogy gyerekeket is gyilkoltok!”

Nos, Izrael, mint minden más ország, nyitott a kritikákra. Éveken át számtalan amerikai zsidó is erős nemtetszését fejezte ki a zsidó állam Ciszjordániában bevezetett katonai kontrollja miatt azt állítva, hogy lerombolja Izrael demokratikus mivoltát.

Mégis, amikor a zsidók a fent említett szövegeket hallják, függetlenül annak szándékától, sokan nem Izrael kritizálását hallják meg benne, sokkal inkább a zsidó történelem sajátosságának kigúnyolását, illetve eltörlésének szándékát. Izrael palesztinok elleni fellépése még ha néhol hibás is, közel sem egyenértékű egy genocídiummal, hiszen nem egy egész kultúra vagy népesség eltörléséről van itt szó. A zsidó állammal szembeni vádaskodás minden képletet felülmúl, hiszen ez a holokauszt szellemét hívja elő.

A cionizmus elítélése gyakran nem veszi figyelembe a történelmet. Eredetileg a cionizmus nem volt más, mint egy nemzeti felszabadítási mozgalom, melynek célja politikai, kulturális autonómia egy történelmileg elnyomott kisebbség számára. Bár a cionizmus néhány szélsőjobboldali ágazata kiegészítette e mozgalmat arab- vagy palesztinellenességgel, ők csupán egy apró részét képezik a kivételesen sokrétű ideológiának.

Az olyan felhívások, mint pl. „halál Izraelre” azt a célt szolgálják, hogy elpusztítsák a világ egyetlen zsidó államát, ami az üldöztetések és zaklatások elől menekülő zsidók millióinak ad mene-

James Shanon püspök, Abraham Heschel rabbi, Dr. Martin Luther King és Maurice Eisendraht az ismeretlen katona sírjánál az Arlington Nemzeti Temetőben 1968. február 6-án.

déket. Az olyan mondatok, hogy Izrael „gyerekeket öl“, minden zsidó végső soron a klasszikus „vérvadásra“ emlékeztet, miszerint zsidók keresztény gyerekeket öltek meg, és testüket rituálisan feláldozták. Ez a vád a 12. századi Angliából ered, és rendszeresen visszatérő eleme a zsidók ellen elkövetett erőszaknak azóta is.

A zsidókat a Föld nagy részén bűnbaknak kiáltották ki az elmúlt 2000 évben. Amit a zsidók mélyen fájónak és fenyegetőnek tartanak, az az, hogy a történelmi tények és asszociációk ismeretlenek vagy lényegtelenek a Black Lives Matter mozgalom égisze alatt felvonulóknak. Ez pedig azt a benyomást kelti, hogy a BLM aktivistái teljes mértékben alulinformáltak, és nem érdekli őket, hogy a zsidóság a múltbeli szenvedései miatt ma is mennyire sebezhető.

A fekete-zsidó szolidaritás irányába tett lépések záloga az, hogy létrejöjjön egy kölcsönös tisztelet, illetve részvétel, ami felülemelkedik a csipős hangvételen, a félreértéseken és bizalmatlanságon. Meg kell értenünk mind a zsidók, mind pedig a feketék összetettségét, fájdalmas történelmét, illetve azt, ahogyan a múlt formálta mindkét csoport kollektív identitástudatát. Valamint emlékezni kell közös történelmünk egy olyan elemére, amely még mindig inspirálóan hat, amikor is zsidók és feketék vállvetve álltak ki céljaikért, néhány esetben együtt áldozva fel életüket. Ez pedig nem más, mint az 1950-es 60-as évek civil polgárjogi mozgalmi. Amikor Abraham Joshua Heschel rabbi együtt menetelt ifj. Martin Luther Kinggel Alabama államban, vagy amikor Joe Rauh, Arnold Aronson vagy éppen Marvin Caplan a színpad mögött azért lobbiztak, hogy az 1964-es Polgárjogi törvényt elfogadásra kerüljön. Politikájukat a

zsidók sebezhetőségének folyamatos megtapasztalása járta át. Ugyanakkor méltányolták azt a tényét, hogy a nagyobb biztonság-tudatuk inkább sikra tudtak szállni mások jogai mellett. 1963-ban tizenkilenc konzervatív rabbi repült Birminghambe az erőszakos polgárjogi tüntetések miatt, héber dalokat tanítottak fekete templomokban, melyek üzenete az volt, hogy „a mi népünk a ti népetek”. És igen, ekkor sok fekete és zsidó megértette, hogy több a hasonlóság, mint a különbség köztünk.

Ma ezt a gondolkodást kell megújítani. Mert amíg vannak olyan zsidók, akiknek nehezebb esik elfogadni a feketék másfajta fájdalmát, sorsát és velük együtt küzdeni a frontvonalon, ne csodálkozzunk azon, hogy ezen hozzáállás bizonyos fekete körökben szintén előfordul.

A szerzőkről: Ethan B. Katz történelmet és zsidó tanulmányokat tanít a Kaliforniai Egyetemen Berkleyben, ahol indított egy képzést az antiszemizmusról. Szerzője a The Burdens of Brotherhood: Jews and Muslims from North Africa to France. (A testvériség terhei: Zsidók és muszlimok Észak-Afrikától Franciaországig). Deborah Lipstadt a Holokauszt történetét tanítja az atlantai Emori Egyetemen. Nemrég megjelent könyve: Antisemitism Here and Now. (Antiszemizmus itt és most)

Ethan B. Katz és Deborah Lipstadt 2020. július 18-án a cnn.com oldalon megjelent cikkét Sugár Károly fordította és szerkesztette. Hozzáférés: 2020. augusztus 23., augusztus 30.

Kalmopyrin

A parton öten álltak, a hatodik leült a vasbakra, és fáradtan támaszkodott a puszkájára. Ő törte meg a csendet:

– Megfájdult a fejem, bassza meg. Már megint.

A többiek csak némán cigarettázva nézték a jégablákkal borított, fodrozó vizet. Aztán egyikőjük, egy tizedes nekiállt, kezdte összeszedni a rakpart szegélyén sorakozó néhány sapkát, kalapot. A cipőket, a kabátokat, sőt a felső-ruházatot, nadrágot, szoknyát már az Andrassy úton begyűjtötték.

– Azokat hadd nézzem át én előbb – mordult az, aki ült. – Tudja, hogy a szegény öregem kalapos volt.

– Nézzed, Kovács – vonta meg vállát a tizedes.

– Csak ne fájna úgy a fejem...

– Pedig még egy úsztatást megcsinálunk ma este. Vissza kell menni a másik adagért.

A Katona József utca 21.-ből ugyanis előző napon, december 30-án délelőtt 11-kor százharminc lakót szedtek össze és tereltek át az Andrassy út 60.-ba. Miután kirabolták őket, és jó néhányukat alaposan meg is kínozták, másnap gyalog indultak el a Dunapart felé. Útközben úgy döntöttek, hogy mivel csak nyolcan voltak, két részletben végzik el a munkát, és a Zrínyi utca sarkán elfelezték a menetet. Amíg az első adaggal végeztek, a másik felére két bajtárs vigyázott.

– Mutasd azt a tökfödőt – vett kezébe egy elegáns puhakalapot Kovács a parton –, ez azé a magas öreguré volt, ugye. A tizedes megvonta vállát, a géppisztolyával babrált.

– Mintha azt hallottam volna, valami drogista vagy pirulagyáros vagy mi volt a zsidája... Szépen elköszönt a feleségétől. Nem is nyavalyogtak – morfondírozott Kovács, majd hozzátette: Szívós volt az öreg. Háromszor kellett beletrafálnom, mire végül becsobbant.

– Most majd utána küldjük az öregasszonyt is. Legyen együtt a család. Na, gyereünk!

Kovács szórakozottan silabizálta a kalap bélésébe aranyfonállal himzett monogramot: R. G.

– Gyerünk már, mert felrúglak – förmedt rá a tizedes.

– Adjon már valaki valamit, szétreped a fejem.

– Nesze – vett ki egy fiolát zsebéből a tizedes, és egy szem gyógyszert hullajtott Kovács tenyerébe.

– Mi ez? – kérdezte Kovács.

– Kalmopyrin. Mindig tartok magamnál, tudom, hogy nem bírjátok a zsidóvért.

A Zrínyi utca sarkára visszatérve kellemetlen meglepetés várta őket. A minden lében kanál Wallenberg összeszedett egy teherautónyi német katonát, s azok a két

hátramaradt bajtársra szegezték géppisztolyaikat némán, miközben a Katona utcai gyorsan szétszéledtek.

– Nem baj – morogta a tizedes vaskos bajsza alól –, majd holnap behozzuk a lemaradást.

– Ezekkel a németek mindig akadékoskodnak – dohogott Kovács is –, nem értem, miért ütik bele az orrukát. Ez a mi dolgunk, magyaroké.

– Elmúlt a főfájásod, Kovács?

– El. Ez a Kalmopyrin jól ki lett találva.

Másnap behozták a lemaradást valóban. S harmad- és negyednap is, hisz volt még egy jó hét a folszabadulásig.

Kovács László 1945 őszétől a demokratikus rendőrség állományában szolgált hazáját tovább. Mivel fegyelmezett, megbízható munkaezőnek bizonyult – az év utolsó napjaitól a Magyar Kommunista Párt tagja is lett –, a ranglétrán gyorsan haladt föl. 1951-ben az Államvédelmi Hatóság vette volna át őt, de előtte még – ahogy ma mondanák – teljes körű átvilágításon kellett keresztülnie. Kovácsnak balszerencséje volt: a Hatóság két munkatársa is összekadt vele Újlipótvárosban annak idején, és öt évvel később mindkettő fölismerete őt. Kovács rendőr százados akkor már hithű kommunista volt. A tárgyaláson nyugodt arccal mondta el az utolsó szó jogán, hogy nem tagadja bűneit, és őszintén megbánta azokat.

Mentségül csak annyit hozna föl, hogy őt egy koldusszegény alföldi kalapos nevelte fel. Gyermekkorában fázott és éhezett. Ő a Klebelsberg emelte tanyasi iskolában, a templomban, a kastélyban, a tanítótól, a paptól, a gróftól, az intézőtől, a jegyzőtől, a csendőrtől mindig csak azt hallotta, tanulta, hogy nyomorúságáért a zsidók, a mocsos, magyarokon élősködő zsidók tehetnek. Ő, a félárva, nincstelen, meztéllásos gyerek, hogyne hitt volna a nálánál százszor tanultabb, módosabb, kikupáltabb nadrágosoknak...

Kovács tizenöt évet kapott, de csak négy évet ült, az ötvenhatos forradalom természetesen kiszabadította őt is. Azonnal elhagyta az országot, a Német Szövetségi Köztársaság egyik takaros kisvárosában telepedett le, ahol jól menő kalapüzletet nyitott. Boldogan élt gyönyörű családjában körében. Csak egy okozott neki gondot: gyakorta tört rá a migrén. Sem az Aspirin, sem más szer nem segített; főfájását csakis a Kalmopyrin bírta múlászani. Ahhoz pedig hozzájutni sokáig bajos volt. Szerencsére a hetvenes évektől mind sűrűbben járt haza, Magyarországra, és akkor egy egész kistáskányi Kalmopyrinnal tért vissza mindig.

Mikor nyugdíjba vonult, fiának adta a boltot tovább. Ő persze már elsősorban baseball- és sisapkákat árult. A kalap korának arrafelé is leáldozott, hiába.

Bächer Iván

Forrás: Népszabadság Online

Richter József

(Forrás:

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Richter.tif>)

IRODALMI ARCKÉPCSARNOK 13.

Molnár Ferenc (1878-1952)

A nagy háború közepén, 1917 őszén magyar honvédeink a piavei fronton véreznek, Oroszországban kitör a forradalom, és zajlik a polgárháború, a nemzetközi vizeken semleges amerikai polgári gőzöket torpedóznak meg európai naszádok, meredeken zuhan a tőzsde, Ausztriában egyik napról a másikra ötven (50!) százalékkal megemelik a vasúti jegyek árát, egyszerűen véreztet és riadtan forrong a világ – de mit csinál mindeközben a pesti nép? Molnár Ferenc új darabjának bemutatójára tolong.

Lássuk csak, hogy mit ír a Budapesti Hírlap 1917. november 17-én!

„Molnár Ferenc a Nemzeti Színházban: A Nemzeti Színház irodájának előjegyzési ivén, mely a nagyközönség rendelkezésére állt, Molnár Ferenc új darabjának, az Uri divatnak pénteki, november 23-iki bemutatójára az összes páholyokat, zsölyéket, első, másodrendű támlásszékeket már régen lefoglalták.”

Szerzőnk ekkor 39 éves és már több mint tizenöt éve az olvasóközönség kedvence. Az első regénye 1901-ben, azaz 23 éves korában jelent meg, a világsiker aratott A Pál utcai fiúk című regényét pedig 1906-ban, vagyis 28 évesen írta. Mondjanak nekem még egy magyar író, akit írói minőségében fogadott az Amerikai Egyesült Államok elnöke? Na, ugye.

Honnét jött Molnár rendkívüli tehetsége? Közvetlen felmenői közt írók nem voltak: apja, Neumann Mór orvos volt, az anyja, Wallfisch Jozefa pedig a kor polgári szokásai szerint „háztartásbeli” – s habár az asszony maga nem írt, az irodalmat nagyon szerette. A kis „Neumann Feri” már elemista korában írónak készül, rengeteget olvas, és az anyjától nem is egyszer hallja azt a történetet, hogy Jozefa asszony lánykorában egyszer összetalálkozott Arany Jánossal a Margitszigeten. Tehetsége tán a fokozott érzékenységgel függ össze: ne felejtjük el, hogy a mi számunkra már evidenciaként klasszikusnak tekintett Liliom című darabja az ősbemutatón: megbukott. Olyannyira megbukott az a darab, hogy szerzőnk mély depresszióba zuhan, a szerelemben keres vigasztalást és nem talál, a legjobb ötletnek tehát az öngyilkosság tűnik – szerencsére nem sikerül.

Nemcsak mai ésszel, de akkori fejjel is nehéz lehetett belegondolni, hogy a bukások dacára milyen szédületes irodalmi és anyagi karrier volt a Molnár Ferencé – nem csoda, hogy a rossz nyelvek szerint a maga korában nem akadt szerte a Magyar Királyságban egy író sem, aki Molnár Ferencet ne utálta volna. Nem tudni, hogy ebből mi az igazság, de az mindenesetre igaz, hogy elképesztő sikerei miatt nagyon sokan irigyelték, pedig – hogy egy örökbecsű mondást para-

frazeáljak az irigykedők ellen – „tetszetek volna remekműveket csinálni”. Olyan remekműveket, amelyet ez a kis pesti „zsidógyerek” csinált, de nem csak színpadon és regényben, hanem újságban is. Hiszen ne feledjük: ott kezdte, a hírlapokban. Alig húszévesen fővárosi napilapokba tárcákat írt, amelyeket később kötetben is megjelentet. Az olvasóközönség előbb felfigyel az újságíró Molnár Ferencre, utána a regényíró Molnár Ferencre, majd a drámaíró Molnár Ferencre – és egészen döbbenetes belegondolni, hogy mind a három területen rendkívül alkotott. Pedig nem csinált semmi „különösét”, csak figyelte maga körül az embereket, hallgatta őket, és fejben rajzolt. Valamikor a kilencvenes évek elején kezembe került Naschitz Frigyes valamelyik műfordítás-gyűjteménye (ne csodálkozzék az olvasó, ha a nevet nem ismeri, mára elfeledett szerző lett belőle is), és az ő egyik írásából tudtam meg, hogy a Pál utcai fiúk: léteztek. Azt tudni lehetett persze irodalomóráról, hogy Molnár Ferenc valós ferencvárosi fiúkról mintázta regénye hőseit, de azt nem tudtam, hogy némelyik alakhoz szinte semmit nem költött hozzá.

– Én ismertem az igazi Pásztorokat, a Molnár úgy írta meg őket, amilyenek voltak – valahogy így fogalmazott Naschitz Frigyes, úgyhogy amikor a Pál utcában vagy a Mária utcában járok, eszembe sem jut, hogy ezek „képzeletbeli” regényhelyszínek. Úgy nézem az irodalmi anyaggá nemesült házak sorát, mint egy darabka még mindig létező múltat.

Kezdő újságíróként olvastam egyszer Molnár Ferenc egy riportját IV. Károly király 1916-os megkoronázásáról, és nem akartam hinni a szememnek. Így is lehet napilapos riportot írni? Mintha elbeszélést írta az ember? Olyan volt az a koronázási riport, mint egy szépirodalmi mű: mennyi műgond, mennyi apró, színes részlet, milyen valóság-hű emberábrázolás! Nahát, hiszen Molnár Ferenc vérbeli író még riporterként is! Aztán megismertem a nagy háborúról szóló haditudósításait, és megemeltem még egyszer a kalapom. Szerzőnk ugyanis – miközben éppen az ő darabjaira tolongott a már említett pesti nép – fogta magát, és kiutazott a keleti frontra haditudósítónak. Feltételezem, hogy nem a pénzvágy hajtotta, hanem a téma „elejtése”. Az én olvasói szememben olyan író ő, aki folyamatosan cserkészi a vadat, és soha nem adja fel.

Molnár Ferenc nem volt vallásos zsidó ember, de zsidó származásának döntő szerepe volt abban, hogy a magyar nyelv zsenije a magyar hazát kénytelen volt elhagyni. Ez az oka annak, hogy amikor magyar színpadon magyar közönséget látok a „kis pesti zsidógyereknek” tapsolni – hát mindig összeszorul a szívem.

Kácsor Zsolt

Molnár Ferenc haditudósítóként
(Forrás: Wikipédia)

Temetői nyitvatartás

A vasárnapi és pénteki nyitvatartás évszaktól függetlenül 9.00–12.00-ig. Hétfőtől csütörtökig április 01. és október 14. között 9.00–16.00-ig, október 15. és március 31. között 9.00–12.00-ig látogatható. Zsidó és állami ünnepeken zárva van, **az állami ünnepeken vagy a hivatalos nyitvatartási időtől eltérő időpontokban a temető gondnokával történő megállapodás alapján látogatható.**

Csalószki István temetőgondnok elérhetősége: 0620 4977 532.

SÓFÁR

a Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata
Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.
E-mail: sofarnyzsh@gmail.com Tel./fax: (36)42-417-939 Web: www.sofar-ujzag.hu
Tördelés, nyomtatás: Gprint Iroda (4400 Nyíregyháza, Szarvas u. 37/A)

A folyóirat ingyenes!

Számlaszám: OTP 11744003-20331427
Lapalapító és fotók: Tóth-Ábri Péter
Szerkesztő: Kertész Gábor
Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség
IBAN: HU56 1174 4003 2033 1427
SWIFT CODE: OTPVHUHB

A lap MAZSÓK támogatásból valósult meg.